

הקדמה להלכות מוקצה

יונתן שי פרידמן

ואע"פ שבטל הטעם לא בטלה גזרה. ואפשר שרבינו הזכיר טעמים אלו שחדש הוא ז"ל ולא לומר שאין שם טעם אחר וזה נראה יותר:

ערוך השולחן או"ח שח"ד-ה
(ד)...ביאר לנו הרמב"ם בריש פכ"א שכתב נאמר בתורה תשבות אפילו דברים שאינם מלאכה חייב לשבות מהם ודברים הרבה הן שאסרו חכמים משום שבות ופ"י המגיד משנה שהתורה מסרה לחכמים ע"ש... ובשעת מתן תורה צוה לנו משה רבינו לכל שבות שבת ע"פ ד' והתורה כללה בלשון תשבות דבלא השבותים אין כאן שביטה כלל וכל דברי הרמב"ם בפרקים אלו נמשכים אחרי הקדמת דבריו שבריש פכ"א אלא שכך צוה לנו הקדוש ברוך הוא שאין אלו השבותים נכנסין במנין המלאכות ואין חייבין עליהן סקילה וחסאת אבל הקדוש ברוך הוא חייב אותנו לשמור כל השבותים כאשר הם אתנו היום:

(ה) ולפ"ז גם איסורי מוקצות היו מאז שניתנה תורה והיה דינם אז כאחר שחזרו והתירו וחזרו והתירו... אך בימי נחמיה בן חכליה שהיו פרוצים בחילול שבתות... גזרו על דורם עוד חומרות ולא התירו רק ג' כלים ולא היתה גזירות קבועות לדורות... ולכן אח"כ כשראו שחזרו להזהר בשבת התירו וחזרו והתירו עד שנשאר כפי הדינים הקודמים וכפי ההלכה אצלינו וזהו שביאר הרמב"ם ז"ל על טעמי המוקצה הקודמים והסביר בגודל תבונתו דאם אין מוקצה אין שביטה ובטלה מנחת השבת וזה כלול הכל בתשבות האמורה בתורה וכמ"ש בריש פכ"א ופשיטא שגם להוצאה הוא גדר גדול כמבואר בגמ':

שבת ל.

אמר דוד לפני הקדוש ברוך הוא: רבונו של עולם, הודיעני ה' קצ'! אמר לו: גזרה היא מלפני שאין מודיעין קצו של בשר ודם... ואדעה מה חדל אני - אמר לו: בשבת תמות... כל יומא דשבתא הוה יתיב וגריס כולי יומא, והוא יומא דבעי למינח נפשיה קם מלאך המות קמיה ולא יכיל ליה, דלא הוה פסק פומיה מגירסא. אמר: מאי אעביד ליה? הוה ליה בוסתנא אחורי ביתיה, אתא מלאך המות סליק ובחיש באילני, נפק למיחזי. הוה סליק בדרגא, איפחית דרגא מתותיה, אישתיק ונח נפשיה. שלח שלמה לבי מדרשא: אבא מת ומוטל בחמה, וכלבים של בית אבא רעבים, מה אעשה? שלחו ליה: חתוך נבלה והנח לפני הכלבים, ואביך - הנח עליו ככר או תינוק וטלטלו...

ביצה ב:

ורבה לטעמיה, דאמר רבה: מאי דכתיב והיה ביום הששי והכינו את אשר יביאו - חול מכן לשבת, וחול מכן ליום טוב, ואין יום טוב מכן לשבת, ואין שבת מכינה ליום טוב.

רש"י ביצה ב:

לטעמיה דאמר רבה - בפסחים (מז, ב), ויליף מהכא דמוקצה דאורייתא.

שו"ת חתם סופר חלק א (אורח חיים) סימן עט
נוראות נפלאות על המפרשים שהזכיר מכות שהקשו מהש"ס [יומא פ"ג ע"ב] דקאמר טלטול דרבנן והא רבה ס"ל הכנה דאורייתא. אותן מפרשים סתומים ואינם מפורשים, לאכול מוקצה הוא איסור דאורייתא דבעי הכנה לאכילת שבת וי"ט אבל לטלטל דבר שאינו ראוי גזירת נחמיה בן חכליה היא משום הוצאה, וי"א באסור לאכילה נמי גזירה דיילמא אתי למיכל מיניה ועפ"י ריש ביצה, אבל איסור טלטול דאורייתא לא שמעתי מעולם:

שבת קכד:

וטלטול גופיה, לאו משום הוצאה היא?

רמב"ם שבת כד:יב-יג

(ב) אסרו חכמים לטלטל מקצת דברים בשבת כדרך שהוא עושה בחול, ומפני מה נגעו באיסור זה, אמרו ומה אם הזהירו נביאים וצוו שלא יהיה הילוךך בשבת כהילוךך בחול ולא שיחת השבת כשיחת החול שנאמר ודבר דבר קל וחומר שלא יהיה טלטול בשבת כטלטול בחול כדי שלא יהיה כיום חול בעיניו ויבוא להגביה ולתקן כלים מפניה לפינה או מבית לבית או להצניע אבנים וכיוצא בהן שהרי הוא בטל ויושב בביתו ויבקש דבר שיתעסק בו ונמצא שלא שבת ובטל הטעם שנאמר בתורה +דברים ה'+ למען ינוח. יג) ועוד כשיבקר ויטלטל כלים שמלאכתן לאיסור אפשר שיתעסק בהן מעט ויבא לידי מלאכה, ועוד מפני שמקצת העם אינם בעלי אומניות אלא בטלין כל ימיהן כגון הטיילין ויושבי קרנות שכל ימיהן הן שובתים ממלאכה ואם יהיה מותר להלך ולדבר ולטלטל כשאר הימים נמצא שלא שבת שביטה הניכרת, לפיכך שביטה מדברים אלו היא שביטה השוה בכל אדם, ומפני דברים אלו נגעו באיסור הטלטול, ואסרו שלא יטלטל אדם בשבת אלא כלים הצריך להם כמו שיתבאר. +א"א עוד אמרו אטו טלטול לאו צורך הוצאה הוא, ועוד אמרו בימי נחמיה בן חכליה נשנית משנה זו שאמרו שלשה כלים קטנים נטלים על השלחן, נמצא כי מפני חיוב הוצאה אסרו בטלטול מה שאסרו שהוא גדר להוצאה+.

ישעיהו נח:יג

אם תשיב משבת רגלך עשות חפצך ביום קדשי וקראת לשבת ענג לקדוש ה' מקבד וכבודתו מעשות דרכיך ממצוא חפצך ודבר דבר:

שבת קכג:

תנו רבנן: בראשונה היו אומרים שלשה כלים ניטלין בשבת: מקצוע של דבילה, וזוהמא ליסטרו של קדרה וסכין קטנה שעל גבי שלחן. התירו, וחזרו והתירו, וחזרו והתירו, עד שאמרו: כל הכלים ניטלין בשבת חוץ מן מסר הגדול ויתד של מחרישה. מאי התירו וחזרו והתירו וחזרו והתירו? - אמר אביי: התירו דבר שמלאכתו להיתר לצורך גופו, וחזרו והתירו דבר שמלאכתו להיתר לצורך מקומו, וחזרו והתירו דבר שמלאכתו לאיסור לצורך גופו - אין, לצורך מקומו - לא. ועדיין, ביזו אחת - אין, בשתי ידיו - לא. עד שאמרו: כל הכלים ניטלין בשבת, ואפילו בשתי ידים. אמר ליה רבא: מכדי התירו קתני, מה לי לצורך גופו מה לי לצורך מקומו? - אלא אמר רבא: התירו דבר שמלאכתו להיתר בין לצורך גופו ובין לצורך מקומו, וחזרו והתירו מחמה לצל, וחזרו והתירו דבר שמלאכתו לאיסור לצורך גופו ולצורך מקומו - אין, מחמה לצל - לא. ועדיין, באדם אחד - אין, בשני בני אדם - לא, עד שאמרו כל הכלים ניטלין בשבת אפילו בשני בני אדם... אמר רבי חנינא בימי נחמיה בן חכליה נשנית משנה זו, דכתיב בימים ההמה ראיתי ביהודה דרכים גתות בשבת ומביאים הערימות.

מגיד משנה שבת כד:יב

רבינו כתב בכאן טעמים נכונים מאד באיסור הטלטול ולא נזכרו בגמרא ובהשגות הזכיר הר"א ז"ל טעם אחר שהוא מפני גדר הוצאה כמ"ש בגמרא בכל הכלים אטו טלטול לאו צורך הוצאה הוא בתמיה ולא הזכיר רבינו טעם זה לפי שאע"פ שבתחלה נאסר הטלטול מפני גדר הוצאה בימי נחמיה בן חכליה שלא היו נזהרין בהוצאה אח"כ התירו קצת כלים כמוזכר בגמרא ונאסרו השאר מפני הטעמים שכתב רבינו. ומ"ש אטו טלטול לאו צורך הוצאה הוא רצו לומר כי סבה ראשונה לאסור הטלטול מפני גדר הוצאה